

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע י

פרשת פנחס, תשע"ה
מספר 1127בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ארבעה מודלים של מנהיגים בפרשת "פינחס"

חיים דוד מימרן

בדרך כלל, המנהיגים מצהירים שהם משרתים אידיאל עליון במציאות החיים. לעתים, כשהפער בין האידיאל ובין המציאות גדול כל כך, עשויות להתפתח שתי תגובות עיקריות: יש שיתקוממו נגד המציאות ובמקרים מסוימים אף יתעלמו ממנה; ויש מי שיתפשרו עם האידיאל וינסו לערוך בו שינויים מתוך רצון להתאימו למציאות. פרשת "פינחס" מציעה ארבעה מודלים של מנהיגים המתמודדים עם מצב זה, כל אחד בדרכו.

א. פינחס

פינחס מייצג את המנהיג החי את העולם האידיאלי ובוחר את המציאות דרך הפריזמה של האידיאל, ובלשון חז"ל: "ראה מעשה ונזכר הלכה" (סנהדרין פב ע"ב). רי"ד סולובייצ'יק, בספרו "איש ההלכה", מתאר את דמותו של איש ההלכה. וזה לשונו:

איש ההלכה, כשהוא ניגש אל המציאות, הרי הוא בא ותורתו שניתנה לו מסיני בידו [...] וכשהרבה ממושגי ההלכה אינם מקבילים אל התופעות הריאליות, אין איש ההלכה מיצר ודואג כלל. משאת נפשו היא לא הריאליזציה של ההלכה אלא הקונסטרוקציה האידיאלית שניתנה לה בסיני, וזו קיימת לעולם.¹

מנהיגות רוחנית זו, החיה ב"מגדל השן" של בית המדרש ומנותקת ממציאות החיים, מרוכזת בעולם כפי שהוא צריך להיות ולא כפי מה שהוא עכשיו. מנהיגים רוחניים החיים בעולם אידיאלי אינם מתרגשים מן המציאות שלנגד עיניהם. הם רואים בה לכל היותר דבר זמני וחולף העתיד לפנות את מקומו לטובת מציאות אחרת, נעלה יותר. משום כך, אומר רי"ד סולובייצ'יק (שם):

לפיכך השתמטו, ועדיין משתמטים, אישי ההלכה היותר גדולים מלכהן בכהונת רבנות בישראל, ונספחים על הסיעה של יראי הוראה.

המנהיגות הרוחנית בראשותו של משה רבנו נקלעה למצב של חוסר אונים מול התעוזה של זמרי בן סלוא, כלשון הכתוב: "וְהָמָּה בְּכִים פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד" (במ' כה:ו). ברור היה לכול שמעשהו של זמרי פסול ושלילי, אך "נשתכחה ההלכה", ולא נמצא מענה בעולם האידיאלי למציאות

* חיים דוד מימרן, דוקטורנט בתולדות ישראל, באוניברסיטת בר-אילן.

¹ ראו רי"ד סולובייצ'יק, איש ההלכה גלוי ונסתר, ירושלים תשנ"ב, עמ' 28-35.

המגונה הזו. פינחס החליט לסכן את חייו [הראליה] לטובת האידיאל העליון, ונזכר בהוראה לשעות חירום: "הלכה ואין מורין כן".²

ב. זמרי בן סלוא

זמרי בן סלוא, נשיא בית אב לשמעוני, מייצג את האנטייתזה של פינחס. הוא מייצג את המנהיג המתקומם נגד האידיאל שהוא מבקש לשנות. נפשו של זמרי חשקה בכזבי בת צור המדיינית. הוא לא רצה ללכת עם נכרייה כעובר עברה, כיוון שהיה מודע לאיסור שבדבר. מה עשה? פנה זמרי למשה, כמובא במדרש, ואמר לו: "בן עמרם, זו [כזבי בת צור] מותרת או אסורה? ואם תאמר שהיא אסורה, זו מדינית, ואותה שתחתין [ציפורה אשת משה] מדינית, ומי התירה לך?" (תנחומא בלק, כ). בטענה זו ביקש זמרי להשיג הכרה במעשה העברה על ידי הפיכת הקשר שלו עם כזבי מאיסור להיתר גמור. זמרי מייצג את מי שהופכים את החולשות שלהם לאידיאולוגיה. לדעת זמרי בן סלוא וממשיכי דרכו, בהתמודדות עם היצר, מוטב שישנה האדם את ההלכה (האידיאל) במקום להתגבר על הדחפים. זמרי טוען שהמנהיגות הרוחנית מונעת על ידי אינטרסים אישיים ומתירה לעצמה לעשות מה שנאסר על אחרים. בטיעון זה הם מבטלים את חומרת האיסורים ואת תוקפם.

ג. בנות צלפחד

בנות צלפחד מערערות במוכן מסוים על הסדר הקיים הבא לידי ביטוי בהלכה שלימד משה רבנו. הן תבעו חלק בירושת אביהן, בניגוד לכאורה להנחיות. אולם רב המרחק בין גישתן לגישת זמרי. טענת בנות צלפחד מנוסחת בשני פסוקים (במ' כז:ג-ד):

אָבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעֲדִים עַל ה' בְּעֵדַת קָרַח, כִּי כִּחְטָאוֹ מָתוּ וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ. לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֶּן, תִּנְּה לָנוּ אַחֲזָה בְּתוֹךְ אַחֵי אָבִינוּ.

בנות צלפחד לא באו בטענה לביטול החוק או לשינויים מרחיקים לכת בו. הן גם לא ערערו על סמכותם של משה רבנו והזקנים. בטענה הראשונה שלהן, שאביהן לא נטל חלק במרידה בה' ובמשה נביאו, הן מצהירות שגם אביהן ראה את עצמו חלק מן הקולקטיב הדתי והלאומי. לכן, בטיעון השני, הן מבקשות לשמר את חלקן וחלק אביהן במסגרת ההלכה ובתוך האומה הישראלית. לדעת בנות צלפחד, המקרה שלהן סותר לכאורה ערכים אחרים,³ ולכן יש מקום לבחון אותו מחדש. במאה העשרים, היינו אומרים שבנות צלפחד נתגייסו למאבק הפמיניסטי כחלוצות המאבק לשוויון זכויות הנשים, אך ספק רב אם בנות צלפחד, אילו חיו בימינו, היו מזדהות עם המחאה האנטי ממסדית המאפיינת את מאבקן של חלק מן הפמיניסטיות.

ד. המנהיג האידיאלי בעיני משה רבנו

בשעה שהבין משה רבנו שהוא עומד לסיים את תפקידו בהנהגת ישראל, דאג מיד למנות מחליף במקומו, פנה אל ה' וביקש ממנו לבחור מנהיג חדש לעם ישראל (במ' כז:טז-יז):

פָּקֹד ה' אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְכָל בֶּשֶׂר, אִישׁ עַל הָעֵדָה. אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יָבִיאֵם, וְלֹא תִהְיֶה עֵדַת ה' בְּצִאֲן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רָעָה.

משה רבנו ראה במנהיג דמות המגשרת בין האידיאל העליון ובין המציאות. מטרת המנהיג כפולה. מצד אחד, הוא צריך להיות מורם מעם, מספיק גדול ומחובר דיו לאידיאלים העליונים כדי להורות למונהגיו את הדרך שראוי להם ללכת בה; ומצד שני הוא צריך להיות חלק מן העם, לא מנותק ממנו ומודע לחולשותיו ומגבלותיו.⁴

² השבטים, שספק אם הכירו את ההנחיה הזאת, ריננו אחר מעשיו בטענה שלקנאות מסוג זה אין שורשים יהודיים, והיא נובעת מן הגנים הלא יהודיים שבקרבנו. וזה לשונם: "ראיתם בן פוטי זה, בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים, יהרוג נשיא מִיִּשְׂרָאֵל" (סוטה מג ע"א). השכר שקיבל פינחס הוכיח לכול שהמניע למעשיו היה טהור וקדוש.

³ ראו רבנו בחיי על אתר: "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן". בשביל שאין לו בן, אמרו: אם במקום בן אנו עומדות - יחנו לנו ירושתנו; ואם לאו - תתיכם אמנו ליבם". בנות צלפחד הצביעו על הקושי בהלכה: שמצד אחד, מגדירה את הבת כממשיכה את שם אביה ופוטרת את אימה מן הייבוש; ומצד שני, אינה יכולה לרשת אותו. וכשהיה מדובר בדור שחלקו את הארץ, הייתה לשאלה זו השפעה לדורות.

⁴ ראו דברי רבי יהושע לרבן גמליאל: "אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים, במה הם מתפרנסים ובמה הם נוזנים" (ברכות כח ע"א).

חיי האדם וחיי החברה בעולמנו נחלקים לשני חלקים: העולם הפנימי, המכיל את כל מה שנעשה בשר מבשרה של הזהות האישית והציבורית; והעולם החיצוני, מה שנמצא מחוץ לעולם הפנימי. השאלה הגדולה המטרידה את היחיד ואת הכלל היא: מה ראוי להפנים ומה ראוי להחצין? דמות המנהיג היא המורה מה להוציא, "אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֶיךָ", ומה להכניס, "אֲשֶׁר יָבוֹא לְפָנֶיךָ". דמות זו היא דמות של מנהיג שהוא חלק מן העם, אינו מנותק מן העם, והוא מכיר ביכולתו ובמגבלותיו. לזה רומזת התורה בהפנותה את מי שמתלבט בדבר משפט לפנות אל השופט שבימיו, "וּבָאתָ אֶל הַפְּהִינִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם הַיּוֹמָה, וְדַרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט" (דב' יז: ט), כיוון שהשופט, המחובר לאידיאל העליון אך גם מכיר היטב את המציאות, יכול לשפוט ולהנהיג את הדור.⁵ דמות של מנהיג זה, הפועל יחד עם העם ומתוך העם, היא הדמות שהמקרא אומר עליה: "אֲשֶׁר יוֹצִיאֶם וְאֲשֶׁר יְבִיאֶם". וראוי לציין שהמקרא בחר להשתמש במונח "רועה"⁶ לציין את דמות המנהיג, מפני שהרועה מייצג את מי שמורם מן הצאן, ויחד עם זאת מצוי אצלן וחי עמהן באשר הן.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עורך לשוני: ד"ר יחיאל קארה

⁵ ראו: רמב"ם, הלכות ממרים ב, א; ר"ש גריינמן (עורך), קובץ אגרות החזו"א, בני-ברק תש"ן, אגרת לא, עמ' נו-נז.

⁶ ראו תהילים כג, יחזקאל לד, שמות רבה ב.